

Pomoc materialna dla studentów a decyzje kandydatów na studia na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu i Uniwersytecie Warszawskim

Krzysztof Czarnecki

Katedra Pracy i Polityki Społecznej, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Tomasz Zajęc

Pracownia Ewaluacji Jakości Kształcenia, Uniwersytet Warszawski

Artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, na ile pomoc materialna oferowana przez uczelnie jest istotnym czynnikiem przy wyborze uczelni oraz kierunku studiów. Analiza danych dotyczących zakresu oraz skali wsparcia finansowego dla studentów w Polsce poprzedzona została przeglądem badań na temat uwarunkowań decyzji edukacyjnych. Sugerują one, że status społeczno-ekonomiczny oraz wyobrażenia o przyszłych perspektywach zawodowych odgrywają szczególnie silną rolę w decyzjach kandydatów na studia. Potwierdzają to wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród kandydatów na studia na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu oraz Uniwersytecie Warszawskim. Wskazują one także na to, że nawet kandydaci o gorszej pozycji społecznej, dokonując wyboru kierunku i uczelni, w niewielkim stopniu biorą pod uwagę pomoc materialną oferowaną przez uczelnię.

Słowa kluczowe: pomoc materialna dla studentów, decyzje edukacyjne, status społeczno-ekonomiczny, szkolnictwo wyższe w Polsce.

Wprowadzenie

Badania panelowe prowadzone systematycznie w krajach rozwiniętych (Shavit i Blossfeld, 1993; Breen i in., 2009), jak i te prowadzone w Polsce w latach 70.

i 80., czyli w początkowym okresie stopniowego umasowienia studiów (Borowicz, 1988)¹, dowodzą, że nierówności w dostępie do kształcenia na poziomie wyższym są względnie stabilne, choć w dłuższej perspektywie czasowej można dostrzec ich osłabienie. Wciąż jednak istnieją wyraźne zależności między klasą społeczną a osiągnięciami edukacyjnymi. Dzieci wykształconych rodziców, wykonujących bardziej prestiżowe zawody, nie tylko osiągają lepsze wyniki w szkole (tzw. pierwotny efekt stratyfikacyjny), lecz także podejmują bardziej ambitne decyzje o wyborze ścieżek edukacyjnych i zawodowych (tzw. wtórny efekt stratyfikacyjny)² (Boudon, 1974; Jackson, 2013). To znaczy, że wśród młodzieży spełniającej kryteria przyjęć na studia, decyzję o ich rozpoczęciu częściej podejmują osoby o uprzywilejowanym pochodzeniu społecznym, a nierówności szans edukacyjnych byłyby istotnie zmniejszone, jeśli efekty wtórne zostałyby zlikwidowane (Jackson, 2013, s. 12). W przeciwieństwie do efektów pierwotnych, efekty wtórne zdają się być możliwe do złagodzenia dzięki polityce społecznej polegającej na manipulacji kosztami studiowania poprzez system pomocy materialnej dla studentów. W związku z tym główny problem badawczy, z którym postaramy się zmierzyć w tym artykule brzmi następująco: jaką rolę pełni, na tle innych czynników, pomoc materialna dla studentów przy podejmowaniu przez nich decyzji o kandydowaniu na badane przez nas uczelnie – Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu i Uniwersytet Warszawski?³. Mając na uwadze przedstawione w następnej części teoretyczne przesłanki, wagę przywiązywaną przez studentów do pomocy materialnej będziemy rozpatrywać w kontekście ich pochodzenia społecznego oraz tego, co nazywamy „inwestycyjnym” podejściem do decyzji o podjęciu kształcenia na poziomie wyższym. Następnie przeprowadzimy konceptualizację funkcji pomocy materialnej dla studentów oraz, z wykorzystaniem między innymi najnowszych danych GUS z 2014 r., opiszemy funkcjonujący obecnie w Polsce system stypendialny. Przeprowadzona w tym zakresie analiza prowadzi nas do hipotezy

¹ Po 1989 r. nie prowadzono w Polsce zbyt wielu badań na ten temat, nie zbierano także danych o podejmowaniu studiów w zestawieniu ze szczegółowymi danymi statusowymi, takimi jak dochód oraz różne wskaźniki położenia społecznego. Być może lukę tę zapełnią prowadzone obecnie przez Instytut Badań Edukacyjnych badania uwarunkowań decyzji edukacyjnych. Spośród nielicznych studiów na pewno warto zwrócić uwagę na prace Bialeckiego (2003; Heyns, Bialecki, 1993), Domańskiego (2004), czy stosunkowo niedawne artykuły Sztanderskiej i Liwińskiego (2009) oraz Herbsta i Roka (2014). Wszystkie one wskazują na wyraźne bariery dostępu do kształcenia na poziomie wyższym w Polsce związane z pochodzeniem społecznym jednostek. Stanowią tym samym jedno ze źródeł hipotezy, że większość środków publicznych przeznaczanych na to kształcenie trafia do osób ze środowisk uprzywilejowanych – także ekonomicznie (np. European Commission, 2014a, s. 471).

² *Primary* oraz *secondary effects*, tłumaczenie za Borowiczem (1988, s. 73).

³ Zaznaczamy przy tym od razu, że badaną populację stanowią osoby, które podjęły decyzję o kandydowaniu, tzn. złożyły podanie o przyjęcie na studia na UEP i UW.

o niewielkim jego wpływie na decyzje kandydatów na studia, szczególnie w porównaniu z innymi czynnikami uwzględnionymi przez nas w badaniu. Poddajemy ją weryfikacji w części kolejnej, będącej opisem wyników badań ankietowych przeprowadzonych przez nas na UEP oraz UW.

Inwestycyjny aspekt decyzji o podjęciu studiów

Wtórne efekty stratyfikacyjne, analizowane przez pryzmat założenia o racjonalności jednostek, są konsekwencją kosztów i korzyści, jakie poszczególne osoby wiążą z perspektywą studiowania. Te z kolei zależą istotnie od ich statusu społeczno-ekonomicznego (Breen, Goldthorpe, 1997). Przypisywany jednostkom przez badaczy sposób rozumowania jest następujący: mając świadomość relatywnie wysokich kosztów materialnych (co najmniej częściowa rezygnacja z zarobków), które mogą być zmniejszone przez perspektywę otrzymywania pomocy materialnej dla studentów, a także kosztów psychicznych (np. ciągła konieczność „nadrabiania” zaległości względem lepiej przygotowanych do funkcjonowania na uczelni rówieśników) związanych ze studiowaniem oraz niepewnych korzyści (niewielka liczba osób w bliskim otoczeniu, dla których wykształcenie okazało się drogą wyraźnego awansu społecznego⁴, świadomość sytuacji absolwentów na rynku pracy), młodzież pochodząca z rodzin o niższym statusie społeczno-ekonomicznym (np. z klasy robotniczej) będzie antycypować ujemny bilans rachunku i rezygnować z podjęcia studiów lub wybierać kierunki, tryb i uczelnie mniej wymagające i uznawane na edukacyjnym „ryнку” za gorsze (Ball, 2003; Reay i in., 2010)⁵. Tego typu perspektywa badawcza podkreśla inwestycyjny aspekt decyzji o podjęciu studiów, który, choć nie jedyny, zdaje się być stale obecny zarówno w analizach zakorzenionych w ekonomii (teoria kapitału ludzkiego, zob. Wolf i McNally, 2011), jak i socjologii edukacji (badacze nierówności szans edukacyjnych analizujący pierwotne i wtórne efekty w długookresowej perspektywie, zob. Jackson, 2013).

⁴ Lub przeciwnie, w wypadku rodzin lepiej sytuowanych – znaczna liczba osób zawdzięczających sukces dobremu wykształceniu oraz presja rodziny dążącej do uniknięcia degradacji w drabinie społecznych hierarchii (Bourdieu i Passeron, 2006).

⁵ Z drugiej strony, w kontekście brytyjskim przeprowadzone zostały także badania, które wskazują, że jeżeli uczniowie pochodzący z rodzin o niższym statusie społeczno-ekonomicznym osiągają w szkole średniej wyniki podobne do uczniów bardziej uprzywilejowanych, to różnice społeczne zanikają – bariery społeczne bezpośrednio na „wejściu” do szkolnictwa wyższego nie występują na taką skalę, jak sugerowałoby istnienie zjawiska efektu wtórnego (zob. Chowdry i in., 2013).

W kontekście poruszanej przez nas „popytowej” problematyki kształcenia na poziomie wyższym, teoria ekonomii może mieć znaczenie dzięki krytyce i rozwinięciu podażowo zorientowanej teorii kapitału ludzkiego (zob. Blaug, 1970) przez teorię sygnalizacji oraz związaną z nią hipotezą selekcji (*screening hypothesis*). Gdy większość oferowanych na rynku miejsc pracy nie wymaga posiadania konkretnych umiejętności wykształczanych w toku studiów, pracodawcy selekcionują pracowników pod kątem ich zdolności szybkiego uczenia się i adaptacyjności. Posiadanie danego dyplomu jest wówczas probierzem potencjalnej wydajności pracownika. Mający tego świadomość młodzi ludzie podejmują decyzje edukacyjne na podstawie oceny własnego potencjału oraz postrzegania dyplomu danej uczelni jako jednego z narzędzi wyróżniania się na rynku pracy (Chattopadhyay, 2012).

Nie bez znaczenia są tu także kwestie makro, takie jak zmiany struktury rynku pracy (Blau, Duncan, 1967), w tym dynamika stopy bezrobocia, szczególnie wśród świeżo upieczonych absolwentów, a także poziom segmentacji rynku pracy (Sobel, 1982). Wpływają one na sposób postrzegania przez młodzież kosztów i korzyści związanych z daną ścieżką edukacyjną. W Polsce z jednej strony wzrasta zapotrzebowanie na wykształconych absolwentów oraz utrzymuje się znaczna różnica zarobków pomiędzy osobami z wykształceniem wyższym a wykształceniem średnim (OECD, 2014, tabela A6.1a), z drugiej strony jednak liczba dostępnych miejsc pracy wysokiej jakości jest znacznie ograniczona (Górniak, 2013). Można więc spodziewać się z jednej strony wzmożonego zainteresowania studentów perspektywami zawodowymi kojarzonymi z dyplomem danej uczelni, z drugiej zaś orientacji na łączenie studiów z pracą, co mogłoby ułatwić odpowiednio wczesne wchodzenie na wewnętrzny rynek pracy w danym sektorze lub przedsiębiorstwie. Nie należy także zapominać o sygnalizowanym wcześniej społecznym uwarunkowaniu takich postaw i idących za nimi decyzji.

W związku z powyższym, oprócz analizy roli pomocy materialnej w kontekście podstawowych zmiennych statusowych, postanowiliśmy położyć akcent właśnie na skalę „inwestycyjnego” podejścia do decyzji o kandydowaniu na studia. Można postawić hipotezę, że będzie ono dominować nad innymi przesłankami uwzględnionymi w badaniu – m.in. ze względu na trudną sytuację polskiej młodzieży na rynku pracy. Ponadto, będzie większa wśród studentów UEP jako uczelni zorientowanej przede wszystkim na przygotowywanie studentów do kariery biznesowej, co nie powinno raczej uchodzić uwadze kandydatów na studia. Jednocześnie spróbujemy także potwierdzić wyłaniającą się z powyższego przeglądu literatury silną zależność decyzji o kandydowaniu na studia od statusu społeczno-ekonomicznego. Stawiamy tu drugą hipotezę: jako że UEP oraz UW są wiodącymi w swoim segmencie uczelniami polskimi, wśród kandydatów dominować będą osoby o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym.

Pomoc materialna dla studentów w perspektywie polityki społecznej

Koszty finansowe związane ze studiowaniem niewątpliwie mają wpływ na wielkość i strukturę popytu na studia – zarówno potencjalnego (kształtowanie aspiracji), jak i efektywnego (struktura społeczna populacji studenckiej), co wykazane zostało w wielu badaniach (Checchi, 2006; Perna, Titus, 2004). Funkcjonujący w danym kraju system stypendiów oraz opłat za studia jest więc ważnym elementem polityki szkolnictwa wyższego. Ich kształt odzwierciedla podejście tej polityki do kwestii dzielenia kosztów (*cost-sharing*) kształcenia na poziomie wyższym (Johnstone i in., 2006). Warto pamiętać, że istnieją również inne instrumenty mające na celu materialne wsparcie studentów, wśród których najczęściej wymienia się kredyty studenckie, dofinansowanie kwater studenckich i posiłków, ulgi podatkowe oraz rodzinne (European Commission, 2014b). W artykule skupiamy się wyłącznie na stypendialnym aspekcie pomocy materialnej dla studentów, gdyż to przez stypendia przekazywanych jest studentom w Polsce najwięcej środków, a przy tym trafiają one bezpośrednio do nich (w przeciwieństwie do ulg podatkowych) oraz są formą pomocy bezzwrotnej (w przeciwieństwie do kredytów). Spróbujemy określić, jak stypendia wpływają na decyzje podejmowane przez badane grupy kandydatów na studia.

System pomocy materialnej dla studentów spełnia trzy zasadnicze i powiązane ze sobą funkcje: wyrównywania dostępu do studiów; bezpośredniej redystrybucji pionowej (podobnej do tej, jaką spełniają transfery pieniężne w ramach pomocy społecznej)⁶; motywacyjną (por. Czarnecki, 2013; Toutkoushian, Shafiq, 2010). Stypendia socjalne, czyli świadczenia pieniężne, których otrzymywanie uzależnione jest od dochodu rodziny osoby ubiegającej się o nie, spełniają dwie pierwsze funkcje. Mogą być więc wykorzystywane przez rząd jako instrumenty zwiększania stopnia skolaryzacji na poziomie wyższym oraz jako transfery pieniężne zmniejszające nierówności dochodowe i wyrównujące szanse (OECD, 2014, s. 260–261). Stypendia naukowe, za zasługi (*merit-based*), także mogą wyrównywać dostęp, jeżeli zwiększają możliwości finansowania studiów młodzieży osiągającej dobre wyniki, lecz pochodzącej z uboższych rodzin. W zakresie funkcji redystrybucyjnej istnieją jednak powody, by przypuszczać, że stypendia te mają charakter regresywny – przyznawane na podstawie arbitralnych, merytorycznych kryteriów

⁶ Jeżeli stypendia trafiają do studentów ponoszących opłaty za studia, to możemy mówić także o pośredniej funkcji redystrybucyjnej polegającej na dofinansowywaniu uczelni. W centrum naszego zainteresowania są jednak funkcje pełnione wobec potencjalnych i obecnych studentów.

trafiają w większości do studentów o uprzywilejowanym pochodzeniu społecznym, a finansowane są przez wszystkich podatników w proporcjonalnie równym stopniu (Barr, 2012). Stypendia mogą także motywować studentów do dodatkowego nakładu pracy, niemniej o ile w odniesieniu do dwóch pierwszych funkcji relacja między nakładem a wynikiem wydaje się być łatwa do zobiektywizowania i udokumentowana w literaturze, o tyle należałoby dopiero wykazać, że perspektywa otrzymywania nagród w postaci stypendiów rzeczywiście wywiera wpływ na postępy edukacyjne studentów, niezależnie od nabytych przez nich wcześniej dyspozycji (por. Hoxby, 2004)⁷. Stąd wyróżnienie trzeciej, motywacyjnej, funkcji stypendiów ma charakter bardziej teoretyczny, uwzględniający polityczną przesłankę ich ustanowienia i sposób legitymizowania dalszego funkcjonowania.

Z uwagi na funkcje wyrównywania szans oraz redystrybucyjną, poziom świadczeń pomocy materialnej dla studentów, a także ich zakres podmiotowy (kryterium określania świadczeniobiorców poszczególnych typów stypendiów) można uznać za jedno z głównych czynników stanowiących o poziomie dekomodifikacji edukacji wyższej, czyli stopnia, w jakim dostęp do niej nie jest uzależniony od kapitału ekonomicznego, który osoby są w stanie zmobilizować w celu sfinansowania studiów⁸.

Pomoc materialna dla studentów w Polsce

Pełna charakterystyka pomocy materialnej dla studentów powinna obejmować następujące kwestie: jacy studenci (lub jakie rodziny) z niej korzystają, jakie są kryteria dostępu, zakres udzielanej pomocy, jej źródło oraz forma (European Commission, 2014b, s. 4). Ze względu na brak danych trudno w Polsce odpowiedzieć na pierwsze z tych pytań. Zanim przejdziemy do analizy wpływu systemu pomocy materialnej na decyzje o kandydowaniu na badane przez nas uczelnie, postaramy się zarysować kontekst instytucjonalny funkcjonowania tej pomocy.

Udzielanie świadczeń pomocy materialnej dla studentów określone jest w sposób jednolity w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym, znowelizowanej istotnie w 2011 r. Pomocniczo, w zakresie proceduralnym, stosuje się także przepisy ustawy i rozporządzenia, które regulują przyznawanie świadczeń rodzinnych. W nakreślonych przez ustawę granicach szczegółowe kryteria rozporządzania

⁷ Można przy tym postawić hipotezę, że funkcja motywacyjna ogranicza spełnianie funkcji wyrównywania dostępu, gdy dodatkowe środki przekazywane bogatszym studentom pozwalają im powiększać przewagę nad pozostałymi i zwiększać swoje szanse na podjęcie np. studiów magisterskich lub doktoranckich na najlepszych uczelniach.

⁸ Indeks dekomodifikacji może być przydatnym narzędziem badań porównawczych – także w odniesieniu do szkolnictwa wyższego (zob. Czarnecki, 2013).

środkami przyznawanymi na ten cel przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (w ramach corocznej dotacji podmiotowej⁹) określają władze uczelni w porozumieniu z samorządem studenckim. Po nowelizacji z 2011 r. uczelnie przyznają następujące świadczenia: stypendium socjalne, stypendium rektora (dawniej naukowe)¹⁰, stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych oraz zapomogę. Oprócz tego istnieją także świadczenia finansowane ze źródeł innych niż ministerialne, których beneficjentami nie są bezpośrednio studenci. Są to ulgi podatkowe, przyznawane rodzicom studentów, którzy nie ukończyli jeszcze 25 lat, w wysokości 1112 PLN na każde dziecko rocznie w sytuacji, gdy podlegający opodatkowaniu dochód studenta nie przekroczył w danym roku 3089 PLN. Studenci mogą także korzystać z dofinansowywanych przez uczelnię miejsc w akademikach (w 2013 r. skorzystało z nich tylko 7,7% studentów) oraz stołówek uczelnianych. Ponadto studenci, których dochód nie przekracza 2300 PLN/mies., mogą zdecydować się na kredyt studencki w wysokości 6000 PLN/rocznie, jednak rozwiązanie to nie jest wśród studentów zbyt popularne – w 2013 r. podpisano ok. 8 tys. umów kredytowych (Biznes.newseria.pl, 2014), a odsetek studentów zadłużonych wynosił w roku akademickim 2010/2011 10% (OECD, 2014). Ze względu na dostępność danych na temat zakresu wykorzystania poszczególnych świadczeń, dalszy przegląd danych instytucjonalnych dotyczyć będzie tylko stypendiów socjalnych, rektorskich i specjalnych dla osób niepełnosprawnych.

Do otrzymywania stypendiów socjalnych uprawnieni są studenci żyjący w gospodarstwach domowych, w których dochód na osobę nie przekracza ustalonej kwoty. Próg dochodowy określa rektor w porozumieniu z uczelnianym organem samorządu studenckiego, przy czym nie może być on niższy niż 592,80 PLN ani wyższy niż 850,20 PLN¹¹. Uczelnie mają znacznie większą swobodę w redystrybuowaniu środków przeznaczonych na stypendia rektorskie. Jedyne ograniczenie jest takie, że suma stypendium rektorskiego i socjalnego przyznawana miesięcznie jednemu studentowi nie może przekraczać 90% najniższego możliwego wynagrodzenia asystenta, które w 2013 r. wynosiło 2020,50 PLN brutto.

Analiza wysokości stypendiów po 1995 r. wskazuje, że ogólna tendencja, potwierdzona zmianami wprowadzonymi nowelizacją ustawy z marca 2011 r.,

⁹ Środki z dotacji trafiają do funduszu pomocy materialnej dla studentów i doktorantów, który może być także zasilany przez środki uczelniane pochodzące z przychodów uzyskanych przez domy i stołówki studenckie.

¹⁰ Studenci osiągający najlepsze wyniki mogą także, za pośrednictwem swojej uczelni, wnioskować o stypendium ministra za wybitne osiągnięcia, a także brać udział w ministerialnych konkursach grantowych.

¹¹ Od 1 listopada 2014 r., czyli po przeprowadzeniu przez nas badania, próg maksymalny wynosi 895,70 PLN.

polega na przyznawaniu większej liczby stypendiów, lecz przeciętnie niższych (European Commission, 2014a, wykresy 4.5, 4.6). Stypendia są na relatywnie niskim poziomie (tabela 1) względem kosztów utrzymania w czasie studiów (zob. Eurostudent IV, 2010, s. 66) i nie zmieniają się istotnie od 2004 r. (European Commission, 2014a, s. 464). W 2013 r. na pomoc materialną dla studentów budżet państwa przeznaczył 1 462 469 700 PLN¹² (w zależności od wariantu naliczania, stanowi to od 9,2 do 10,8% kosztów kształcenia; zob. GUS, 2014, tabl. 14), a łączna liczba stypendystów wyniosła 319 640, czyli 21,6% wszystkich studentów (w roku 2012 – 20,1%). Dane na temat wielkości i odbiorców poszczególnych świadczeń przedstawia tabela 1¹³.

Tabela 1. Zakres pomocy materialnej dla studentów w Polsce

	Stypendia socjalne	Stypendia rektorskie	Stypendia dla osób niepełnosprawnych
Suma wydatków z budżetu państwa (w mln PLN)	908	459	75
Liczba beneficjentów* (w tys.)	209,6	115	25,3
Odsetek studentów otrzymujących dane świadczenie (w %)	14,20**	7,80	1,70
Średnia wysokość przyznanego stypendium rocznie (w PLN)	4332,4	3993	2975,7
Średnia wysokość przyznanego stypendium miesięcznie (w PLN)	361	333	248

* Suma beneficjentów z tabeli nie jest zgodna z podaną powyżej, ponieważ część studentów otrzymuje więcej niż jedno stypendium.

** Co ciekawe, odsetek osób otrzymujących stypendia socjalne jest wyższy na uczelniach publicznych (14,7%) niż niepublicznych (12,6%). Wydaje się to przeczyć popularnie głoszonej tezie, że na te drugie trafiają osoby z uboższych środowisk, choć możemy mieć tu też do czynienia z pewnym paradoksem: stypendium socjalne jest zbyt niskie, by osoba płacąca czesne mogła nie pracować podczas studiów, a bycie zatrudnionym na ogół sprawia, że przekracza się próg dochodów uprawniających do stypendium socjalnego. Dysproporcja między płacącymi za studia a studiującymi za darmo jest znacznie bardziej wyraźna na uczelniach publicznych, gdzie stypendium socjalne otrzymuje 16,8% studentów stacjonarnych i jedynie 7,7% niestacjonarnych.

Źródło: GUS (2014).

Warto usytuować pomoc materialną w Polsce na tle innych krajów OECD. Podobnie jak w większości krajów europejskich, pomoc przekazywana jest przede

¹² Dodatkowo uczelnie z własnego funduszu stypendialnego przeznaczyły na nią 19 585 800 PLN.

¹³ Ze względu na brak danych na temat liczby beneficjentów, nie są w niej uwzględnione zapomogi. Przeznaczone zostało na nie z budżetu państwa 20 mln PLN, a średnia wysokość zapomogi w roku 2013 wynosiła 774,90 PLN.

wszystkim w formie stypendialnej jako stypendia socjalne i stypendia za zasługi. Różnice pomiędzy krajami OECD w zakresie sposobu dzielenia kosztów kształcenia na poziomie wyższym pomiędzy podatników a studentów i ich rodziny są bardzo znaczne (Johnstone et al., 2006). Polskę można zaliczyć do sporej grupy krajów europejskich, w których opłaty za studia odgrywają niewielką rolę, a pomoc materialna dla studentów jest niewielka (OECD, 2014, s. 266). Dane OECD (2014) odnoszące się do roku akademickiego 2010/2011 wskazują, że wydatki publiczne na pomoc materialną dla studentów i gospodarstw domowych (bez ulg podatkowych i zasiłków na dziecko) stanowią 12,2% łącznych wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe, co sytuuje Polskę w okolicach średniej dla całej OECD (11,6%). Jednak po wliczeniu kredytów studenckich oferowanych przez rządy (w Polsce stanowią one tylko 0,5% wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe¹⁴) i w odniesieniu do PKB, wielkość pomocy materialnej dla studentów w Polsce (0,14%) jest aż o połowę niższa od średniej OECD¹⁵ (OECD, 2014, tabela B5.4).

Na końcu, chcielibyśmy przedstawić zasady funkcjonowania stypendium socjalnego i rektorskiego na badanych przez nas uczelniach. Na UEP, na którym w roku 2013/2014 liczba uprawnionych do otrzymywania stypendium socjalnego wzrosła względem roku poprzedniego aż o 25%, zmniejszono górny próg dochodu na osobę w rodzinie studenta uprawniający do ubiegania się o 100 PLN do wysokości 750 PLN. Miesięczne stawki stypendialne pozostawiono na poprzednim poziomie: stypendium socjalne – 470 PLN, jego zwiększenie w wypadku studiowania przez studenta stacjonarnego poza stałym miejscem zamieszkania – 170 PLN¹⁶, 250 PLN stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych. Na UW wysokość stypendium socjalnego uzależniona jest od kwoty dochodu, który nie może być wyższy niż 850 PLN na osobę w rodzinie. Najniższe stypendium wynosi 200 PLN, a najwyższe nie może przekraczać 950 PLN. Stawka stypendium naliczana jest więc na podobnych zasadach, co zasiłki socjalne: jest ona równa różnicy kwoty bazowej (950 PLN) oraz dochodu netto na osobę w rodzinie, przy czym jeśli wynosi on od 750 do 850 PLN student otrzymuje najniższą stawkę stypendium. Dodatek mieszkaniowy do stypendium w wysokości 150 PLN przyznawany jest na UW według tych samych kryteriów, co na UEP. Łączna kwota stypendium nie

¹⁴ Wydatkiem jest tu zarówno dostarczanie kapitału, jak i subwencjonowanie odsetek (zob. Barr, 2012, rozdz. 12).

¹⁵ Niższy jej poziom można odnotować tylko w następujących krajach: Czechy, Estonia, Izrael, Korea Południowa, Meksyk, Hiszpania, Szwajcaria.

¹⁶ Koszt pobytu w akademikach należących do UEP wynosi od 410 do 480 PLN miesięcznie w zależności od rodzaju pokoju, czyli jest niewiele niższy od przeciętnych cen na rynku mieszkań studenckich w Poznaniu.

może być niższa niż 350 PLN ani wyższa niż 1100 PLN¹⁷. Kwota stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych na UW uzależniona jest od stopnia niepełnosprawności ubiegającego się o świadczenie i wynosi od 220 do 420 PLN. Zasady przyznawania stypendium socjalnego są więc na obu uczelniach podobne, jednak sposób jego naliczania oraz wartość – na UEP jednakowa dla wszystkich, na UW zależna od dochodu – zasadniczo się różnią.

Stypendium rektora dla najlepszych studentów na UEP wynosi 500 PLN lub 360 PLN i otrzymuje je do 10% studentów danego kierunku, roku, wydziału, formy i stopnia studiów na podstawie rankingu najlepszych studentów według średniej ocen i punktacji za wyniki sportowe oraz osiągnięcia artystyczne za poprzedni rok studiów. Na UW obecnie (w roku akademickim 2014/15) stypendium rektora wynosi 550 PLN miesięcznie (o 100 PLN więcej niż w poprzednim roku). Przyznawane jest 7% (wcześniej 5%) najlepszych studentów na każdym roku danego kierunku.

Przedstawiona powyżej analiza wskazuje na relatywnie niski poziom pomocy materialnej dla studentów w Polsce. Trudno wskazać na tej podstawie przesłanki, które pozwalałyby stwierdzić, że system współfinansowania studiów ze środków publicznych wyrównuje szanse. O ile w wypadku świadczeń, których otrzymywanie uzależnione jest od dochodu, redystrybucja przebiega siłą rzeczy w pożądanym kierunku, to dostępne dla stypendiów rektorskich dane nie pozwalają stwierdzić, jaki jest skład społeczny ich odbiorców. Podsumowując, można postawić hipotezę, że pomoc materialna odgrywa marginalną rolę na tle innych przesłanek kandydowania na studia, szczególnie wśród osób o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym.

W związku ze spodziewanym niewielkim znaczeniem systemu stypendialnego podejmujemy także wątek godzenia studiów z pracą jako możliwego sposobu pozyskiwania dodatkowych środków umożliwiających studiowanie. Zakładamy, że dla części studentów ograniczenia finansowe nie są czynnikiem uniemożliwiającym studiowanie, lecz wywierającym presję na łączenie studiów z pracą. Ponadto, zaczynający studia nie mogą raczej liczyć na pracę zgodną ze zdobywanym wykształceniem, więc podjęcie pracy na ogół będzie związane z odczuwaną potrzebą dodatkowego dochodu. W perspektywie kolejnych lat studiów studenci mogą liczyć na odpowiednio wczesne wejście na wewnętrzny rynek pracy (Bożykowski i in., 2014). Stawiamy więc także hipotezę, że możliwość łączenia studiów z pracą może być istotnym czynnikiem na tle innych przesłanek kandydowania na studia – szczególnie wśród osób o niższym statusie społeczno-ekonomicznym.

¹⁷ Koszt pobytu w akademikach należących do UW wynosi od 300 do 580 PLN miesięcznie w zależności od rodzaju pokoju, czyli jest znacznie niższy od przeciętnych cen na rynku mieszkań studenckich w Warszawie.

Technika badania

Badaniem zostali objęci kandydaci na studia na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu oraz na Uniwersytecie Warszawskim – naszych macierzystych uczelniach. Badanie zostało zrealizowane we współpracy z administracją uczelni. Zaproszenia do wzięcia udziału w ankiecie rozsyłane były przy pomocy poczty elektronicznej na adresy, które kandydaci podali w czasie rejestracji w systemach rekrutacyjnych. Badanie było realizowane w okresie od lipca do września 2014 r. przy pomocy aplikacji internetowej.

Do kwestionariusza poświęconego ocenie przebiegu procesu rekrutacji zostały dołączone pytania dotyczące czynników branych pod uwagę przez kandydatów przy wyborze studiów, w tym pomocy materialnej oraz możliwości pogodzenia studiów z pracą zarobkową. Ze względu na przenikanie się funkcji pełnionych przez dwa główne rodzaje stypendiów oraz istnienie innych, mniej znaczących form pomocy materialnej, nie wprowadziliśmy w badaniu rozróżnienia na stypendium socjalne i naukowe, pytając kandydatów na studia o pomoc materialną i stypendia jako takie. Dodatkowo zadawano pytania dotyczące najbardziej preferowanych przez kandydatów kierunków, co miało pozwolić na odtworzenie kryteriów, jakimi kierują się badani przy wyborze studiów.

Ponieważ podejrzewaliśmy, że odpowiedzi badanych mogą zależeć od ich statusu społeczno-ekonomicznego, w kwestionariuszu znalazły się także pytania o wykształcenie rodziców oraz ocenę własnej sytuacji materialnej. Dochód oraz wykształcenie rodziców są, obok zawodu rodziców, najczęściej wykorzystywanymi w badaniach ilościowych wskaźnikami statusu społeczno-ekonomicznego (Breen, Goldthorpe, 1997).

Badana zbiorowość

Zależało nam na zbadaniu opinii osób, które dopiero rozpoczynają studia wyższe. Z tego powodu prezentowane poniżej analizy dotyczą osób, które ubiegały się o przyjęcie na studia pierwszego stopnia lub jednolite magisterskie. Zdecydowaliśmy się na wyłączenie z analiz kandydatów, którzy zarejestrowali się jedynie na studia niestacjonarne. Po pierwsze, niewiele osób z tej grupy wzięło udział w badaniu prowadzonym na UEP. Po drugie, kandydaci na studia niestacjonarne różnią się od pozostałych kandydatów m.in. wynikami maturalnymi (Zajac, 2014) oraz statusem społeczno-ekonomicznym (Czarnecki, 2014). Analizy obejmują odpowiedzi 1157 kandydatów z UW oraz 572 z UEP.

Wyniki badania

Status społeczno-ekonomiczny kandydatów

W obu zbiorowościach można zaobserwować podobne zjawiska związane ze zmiennymi, mogącymi być wskaźnikami pozycji społeczno-ekonomicznej. Rozkład odpowiedzi na pytanie o ocenę sytuacji materialnej był w obu zbiorowościach niemal identyczny. Osoby oceniające swoją sytuację źle stanowiły mniej niż 10% kandydatów biorących udział w badaniu. Osoby o dobrej lub bardzo dobrej sytuacji materialnej to 54% wśród kandydatów na UW i 55% wśród kandydatów na UEP. Wśród kandydatów na obie uczelnie widoczna jest wyraźnie nadreprezentacja dzieci osób z wyższym wykształceniem. Zjawisko to jest silniejsze na UW, gdzie 35% kandydatów ma oboje rodziców z wyższym wykształceniem, a 63% przynajmniej jednego rodzica z wyższym wykształceniem. Wśród kandydatów na UEP analogiczne wskaźniki wynoszą 24% i 52%. Widoczna jest także zależność oceny sytuacji materialnej od wykształcenia rodziców. Wśród kandydatów, których oboje rodzice mają wyższe wykształcenie, blisko 30% ocenia swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą. Odsetek kandydatów, których rodzice nie mają wyższego wykształcenia oraz którzy oceniają swoją sytuację materialną jako złą, wynosi jedynie 5% (przeciętną – 20%), co oznacza małą reprezentację osób o niskim statusie w populacji kandydatów na studia na prestiżowych uczelniach. Zebrane dane potwierdzają przypuszczenie, że wśród kandydatów dominują osoby o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym.

Tabela 2. Ocena własnej sytuacji materialnej a wykształcenie rodziców (w %)

Ocena sytuacji materialnej	Wykształcenie rodziców			
	żaden rodzic nie ma wyższego wykształcenia	jedno z rodziców z wyższym wykształceniem	oboje rodzice z wyższym wykształceniem	ogółem
zła	5	2	1	9
przeciętna	20	11	6	37
dobra	13	11	15	39
bardzo dobra	3	4	9	15
ogółem	41	28	32	100

Źródło: badania własne.

Inwestycyjny charakter decyzji o wyborze kierunku studiów

Pytanie o istotność perspektyw przyszłej pracy zawodowej jako czynnika kształtującego wybory kandydatów traktowaliśmy jako główny wskaźnik inwestycyjnego podejścia do studiów. Zebrane odpowiedzi wyraźnie wskazują, iż zarówno dla kandydatów na studia na UW jak i na UEP możliwości kariery są niezwykle istotnym czynnikiem wpływającym na wybór studiów. Odpowiedź 7 – „w bardzo dużym stopniu” wybrała ponad połowa badanych w każdej z grup. Łącznie osoby, dla których kariera po studiach jest istotnym czynnikiem przy wyborze studiów, stanowią 83% badanych z UW i 90% badanych z UEP. Różnice pomiędzy opiniami kandydatów ubiegających się o przyjęcie na kierunki należące do różnych dyscyplin nie są znaczące. Nie zaobserwowaliśmy również różnic ze względu na sytuację ekonomiczną czy też wykształcenie kandydatów.

Dodatkowo o ważności perspektyw pracy zawodowej jako czynnika wyboru studiów świadczy także sposób, w jaki kandydaci opisują kierunek studiów, który jest przez nich najbardziej preferowany spośród oferowanych przez uczelnie objęte analizą. Badani proszeni byli o ocenę na skali siedmiostopniowej, na ile następujące twierdzenia dobrze opisują wybrany przez nich kierunek studiów: od dawna interesowała mnie tematyka tych studiów, po tych studiach łatwo jest znaleźć pracę, po tych studiach można znaleźć dobrze płatną pracę, ukończenie tych studiów pozwoli mi wykonywać interesującą mnie pracę, te studia pozwolą mi poznać wielu ciekawych ludzi, te studia dają możliwości rozwoju naukowego, te studia przygotowują do pracy w wielu zawodach. W dużym stopniu badani zgadzali się z twierdzeniami, że studia są zgodne z ich zainteresowaniami i mają się przyczynić do rozwoju naukowego (średnie ocen odpowiednio 5,2 i 5,1). Najważniejsza okazała się jednak możliwość wykonywania po studiach interesującej pracy (średnia ocen 5,6). Dodatkowo warto zaznaczyć, że osoby wybierające kierunki ekonomiczne, prawnicze oraz matematyczno-informacyjne często odpowiadały również, że wybrane studia pozwalają na wykonywanie dobrze płatnej pracy. Na tym tle rysuje się wyraźna różnica pomiędzy UEP oraz UW – kandydaci na tę pierwszą uczelnię w większym stopniu są przekonani, że ich przyszła praca będzie pewna i dobrze płatna, lecz w mniejszym co do tego, że będzie interesująca. Ich wybory można więc postrzegać jako cechujące się bardziej „inwestycyjnym” charakterem.

Pomoc materialna

Potwierdziły się także przypuszczenia odnośnie do niewielkiego znaczenia oferowanej przez uczelnie pomocy materialnej przy wyborze uczelni i kierunku

studiów. Wśród badanych kandydatów na UW 62% wybrało najniższą wartość na skali, oznaczającą, że brali ją pod uwagę w bardzo małym stopniu. Wśród kandydatów na studia na UEP analogiczny odsetek wynosi 49%. Osoby, które udzieliły odpowiedzi powyżej środka skali (wartości 5–7) stanowią 11% ubiegających się o przyjęcie na studia na UW i 14% ubiegających się o przyjęcie na UEP.

Zgodnie z oczekiwaniami stopień, w jakim badani biorą pod uwagę pomoc materialną, zależy od obu zmiennych będących w naszym badaniu wskaźnikami pozycji społecznej – sytuacji materialnej i wykształcenia rodziców. Jest on najniższy wśród osób o najlepszej sytuacji materialnej oraz tych, których rodzice mają wykształcenie wyższe. W największym stopniu pomoc materialna była brana pod uwagę przez osoby o złej sytuacji materialnej oraz przez te, których rodzice byli gorzej wykształceni. Nawet wśród osób o trudnej sytuacji materialnej zdecydowana większość nie uznała stypendiów za ważny czynnik przy wyborze studiów.

Tabela 3. Ocena stopnia, w jakim pomoc materialna oferowana przez uczelnię była brana pod uwagę przy wyborze kierunku studiów a ocena własnej sytuacji materialnej (w %)

Ocena sytuacji materialnej	Ocena ważności pomocy materialnej						
	1*	2	3	4	5	6	7**
zła	40	9	12	11	11	8	9
przeciętna	53	12	11	11	7	3	4
dobra	61	13	11	7	4	2	3
bardzo dobra	75	14	2	3	3	2	2

* Brana pod uwagę w bardzo małym stopniu.

** Brana pod uwagę w bardzo dużym stopniu.

Źródło: badania własne.

Praca w trakcie studiów

Większość badanych nigdy nie pracowała. Osoby, które pracowały w przeszłości, stanowią niewiele ponad 10% kandydatów. Niewielki jest także odsetek osób, które w momencie rekrutacji pracowały zawodowo, co nie powinno jednak dziwić z powodu wieku badanych. Wykonywana przez kandydatów praca zawodowa na ogół nie ma związku z kierunkiem studiów, na który kandydaci starają się dostać.

Hipoteza dotycząca znaczenia możliwości pogodzenia pracy ze studiami potwierdziła się tylko częściowo. Istnieje relacja pomiędzy znaczeniem przypisywanym łączeniu pracy ze studiami a oceną sytuacji materialnej kandydatów, jednak nie jest ona tak wyraźna, jak można by się spodziewać, biorąc pod uwagę znikome znaczenie pomocy materialnej. Na obu uczelniach wśród badanych dominują osoby, dla których możliwość pogodzenia studiów z pracą nie była istotnym czynnikiem wyboru kierunku. Jedynie ok. 22% badanych przy wyborze uczelni i kierunku brała pod uwagę możliwość pogodzenia pracy ze studiami (odpowiedzi od 5 do 7 na siedmiostopniowej skali). Odsetek takich osób wśród badanych o złej sytuacji materialnej wynosił 27%, a wśród badanych oceniających swoją sytuację jako bardzo dobrą 15%.

Warto w tym miejscu dodać, że odsetek osób wyrażających zainteresowanie godzeniem pracy zawodowej ze studiami pokrywa się z odsetkiem studentów, którzy w badaniach ankietowych odpowiadają, iż pracują zawodowo. W badaniu studentów pierwszego roku studiów pierwszego stopnia lub jednolitych magisterskich na UW w 2012 r. 22,4% odpowiedziało, że pracuje zawodowo (Izdebski i in., 2012).

Podsumowanie

Można wskazać kilka potencjalnych przyczyn niewielkiego znaczenia oferowanej pomocy materialnej dla wyboru uczelni oraz kierunku studiów. Najpewniej, w większości wypadków, pomoc materialna nie jest kandydatom na studia po prostu potrzebna. Pochodzą oni z rodzin na tyle zamożnych, że nie muszą się martwić o zapewnienie sobie środków na utrzymanie w czasie studiów. Świadczy o tym także fakt, że badani nie biorą zbyt wiele pod uwagę możliwości pogodzenia nauki z pracą zawodową. Osoby takie są też zapewne świadome, że ze względu na relatywnie dobrą sytuację ekonomiczną ich rodzin nie przysługiwałyby im żadne stypendia socjalne. Przyczyną niewielkiej wagi czynnika łączenia pracy ze studiami może być to, iż kandydaci zdają sobie sprawę, że godzenie tych dwóch aktywności na wielu studiach w Polsce nie przysparza większych problemów. Natomiast dla lepiej sytuowanych kandydatów, dominujących w naszej próbie, podejmowanie pracy z przyczyn materialnych może nie być konieczne. Dalszą weryfikację powyższych wniosków z pewnością wzbogaciłoby połączenie badań ankietowych z badaniem jakościowym, na przykład w formie zogniskowanego wywiadu grupowego.

Z pewnością zaskakujące w naszych wynikach jest nieuwzględnianie stypendiów w procesie wyboru studiów przez kandydatów pochodzących z mniej zamożnych rodzin, którzy opisywali swoją sytuację materialną jako złą lub bardzo złą.

Można byłoby uznać, że osoby te stawiają na pierwszym miejscu perspektywy zawodowe, szczególnie gdy zgodne są one z ich zainteresowaniami, a kwestie wsparcia materialnego schodzą na dalszy plan. Niektórzy kandydaci mogą także nie mieć świadomości istnienia pomocy materialnej dla studentów. Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak, że oferta stypendialna uczelni jest na tyle mało atrakcyjna, iż nie stanowi istotnego elementu w kalkulacjach kandydatów. Opisany przez nas kontekst instytucjonalny funkcjonowania systemu pomocy materialnej w Polsce pokazuje, że studenci nie mogą liczyć na wsparcie, które mogłoby w istotny sposób przyczynić się do poprawy ich sytuacji materialnej. Oferta stypendialna poszczególnych uczelni nie różni się także w istotny sposób. Mała moc różnicująca pomocy materialnej może dodatkowo powodować, że nie jest ona istotnym czynnikiem przy wyborze uczelni oraz kierunku studiów. Zdecydowanie wyróżnia się za to, i to bez względu na status społeczno-ekonomiczny kandydata, inwestycyjny aspekt decyzji o kandydowaniu na studia, co nie powinno dziwić w kontekście nasilających się trudności absolwentów na rynku pracy w Polsce.

Zasięg przeprowadzonego przez nas badania ograniczony był możliwościami organizacyjnymi – ankieta była rozesłana w toku procesów rekrutacyjnych na naszych uczelniach, w związku z czym jej zakres i forma musiały być możliwie neutralne. Brak istotnych różnic pomiędzy kandydatami na UEP i UW w analizowanych przez nas wymiarach w niewielkim stopniu wzmacnia możliwość generalizowania wniosków, do których doszliśmy. Ich dalsza weryfikacja z pewnością wymagałaby jednak poszerzenia liczby badanych uczelni (szczególnie włączenia tych mniej prestiżowych), a także objęcia badaniem osób, które ostatecznie studia podjęły oraz tych, którzy kandydowali, lecz nie studiują. Z pewnością poszerzeniu powinien ulec zakres zbieranych informacji – szczególnie o kwestie związane z dotychczasowymi osiągnięciami edukacyjnymi oraz samooceną potencjału.

Bibliografia

- Ball, S.J. (2003). *Class Strategies and the Educational Market. The Middle Classes and Social Advantage*. London: RoutledgeFalmer.
- Barr, N. (2012). *Economics of the welfare state*. Oxford: Oxford University Press.
- Białecki, I. (2003). Dostępność kształcenia na poziomie wyższym w Polsce. *Biuletyn Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu*, 46, 97–116.
- Blau, P.M., Duncan, O.D. (1967). *The American Occupational Structure*. New York: McMillan.
- Blaug, M. (1970). *An Introduction to the Economics of Education*. London: Allen Lane the Penguin Press.

- Borowicz, R. (1988). *Równość i sprawiedliwość społeczna*. Warszawa: PAN, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa.
- Boudon, R. (1974). *Education, Opportunity and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*. Canada: John Wiley & Sons.
- Bourdieu, P., Passeron, J.-C. (2006). *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bożykowski, M., Izdebski, A., Jasiński, M., Konieczna-Sałamatin, J., Styczeń, M., Zajęc, T. (2014). Educational and occupational progression – following graduates from the University of Warsaw. *Edukacja* 6(131), 23–38.
- Breen, R., Goldthorpe, J.H. (1997). Explaining Educational Differentials – Towards a Formal Rational Action Theory. *Rationality and Society*, 9(3), 275–305.
- Breen, R., Luijckx, R., Müller, W., Pollak, R. (2009). Non-Persistent Inequality in Educational Attainment: Evidence from Eight European Countries. *American Journal of Sociology*, 5(114), 1475–1521.
- Chattopadhyay, S. (2012). *Education and Economics. Disciplinary Evolution and Policy Discourse*. Oxford University Press India.
- Chowdry, H., Crawford, C., Dearden, L., Goodman, A., Vignoles, A. (2013). Widening participation in higher education: analysis using linked administrative data. *Journal of the Royal Statistical Society*, 176, 431–457.
- Czarnecki, K. (2013). Polski system szkolnictwa wyższego a funkcje polityki społecznej – ujęcie porównawcze. *Polityka Społeczna*, 10(475), 25–31.
- Czarnecki, K. (2014). Wpływ kapitału kulturowego, społecznego i ekonomicznego na ponoszenie odpłatności za studia. *Edukacja Ekonomistów i Menedżerów. Problemy. Innowacje. Projekty*, 2(32), 143–162.
- Domański, H. (2004). Selekcja pochodzeniowa do szkoły średniej i na studia. *Studia Socjologiczne*, 2, 65–93.
- European Commission (2014a). *Do changes in cost-sharing have an impact on the behaviour of students and higher education institutions? Evidence from nine case studies. Volume II: national reports*, 435–479.
- European Commission (2014b). *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education 2014/2015*. Eurydice Facts and Figures.
- Eurostudent IV (2010). *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. National Profile of Poland*.
- Górniak, J. (red.) (2013). *Młodość czy doświadczenie. Kapitał ludzki w Polsce. Raport podsumowujący III edycję badań BKL z 2012 r.* Warszawa: PARP.
- GUS (2014). *Szkoły wyższe i ich finanse w 2013 r.* Warszawa.
- Herbst, M., Rok, J. (2014). Equity in an Educational Boom: lessons from the expansion and marketisation of tertiary schooling in Poland. *European Journal of Education*, 49(3).
- Heyns, B., Białecki, I., (1993). Educational inequalities in postwar Poland. In: Y. Shavit, H.-P. Blossfeld (Eds.), *Persistent Inequalities: A Comparative Study of Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder: Westview Press, 303–335.

- Hoxby, C. (Ed.) (2004). *College choices: The economics of where to go, when to go, and how to pay for it*. Chicago: The University of Chicago Press.
- http://www.biznes.newseria.pl/news/10_tys_studentow_moze,p107386446; pobrano 24.01.2015.
- Izdebski, A., Jasiński, M., Zajęc, T., Konieczna-Sałamatin, J. (2012). *Raport. Ogólnouniwersytecka ankieta oceniająca jakość kształcenia. Czwarta Edycja*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Jackson, M. (Ed.) (2013). *Determined to Succeed? Performance versus Choice in Educational Attainment*, Stanford: Stanford University Press.
- Johnstone, B., Teixeira, P., Rosa, M.J., Vossensteyn, H. (2006). Introduction. In: P. Teixeira, B. Johnstone, M.J. Rosa, H. Vossensteyn (Eds.), *Cost-sharing and Accessibility in Higher Education: A Fairer Deal?*. Dordrecht: Springer.
- Liwiński, J., Sztanderska, U. (2009). Dziedziczenie pozycji edukacyjnej i zawodowej. W: S. Golinowska, J. Wilkin, M. Bednarski, U. Sztanderska, M. Socha, B. Balcerzak-Paradowska (red.), *Więzi społeczne i przemiany gospodarcze. Polska i inne kraje europejskie*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- OECD (2014). *Education at a Glance*.
- Perna, L., Titus, M. (2004). Understanding differences in the choice of college attended: The role of state public policies. *Review of Higher Education*, 27, 501–525.
- Reay, D., Crozier, G., Clayton, J. (2010). „Fitting in” or „standing out”: working-class students in UK higher education. *British Educational Research Journal*, 32(1), 1–19.
- Shavit, Y., Blossfeld, H.-P. (1993). *Persistent Inequalities: A Comparative Study of Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder: Westview Press.
- Sobel, I., (1982). Human capital and institutional theories of the labor market: Rivals or complements?. *Journal of Economic Issues*, 16(1), 255–272.
- Toutkoushian, R., Shafiq, M. (2010). A conceptual analysis of state support for higher education: Appropriations versus need-based financial aid. *Research in Higher Education*, 51, 40–64.
- Wolf, A., McNally, S. (Eds.) (2011). *Education and Economic Performance*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Zajęc, T. (2014). *Raport na temat przebiegu rekrutacji na studia na Uniwersytecie Warszawskim w roku 2014*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.

Summary

Students' Financial Aid and Determinants of Decision of Candidates for Studies at Poznan University of Economics and the University of Warsaw

The article attempts to examine to what extent the financial aid offered to students matters in their university and field of study choices. The analysis of data on the adequacy and coverage of the financial aid in Poland is preceded by the review of literature on determinants of educational decision-making. It points out at socio-economic status and ideas on future career prospects as factors that largely determine candidates' decisions. This is confirmed by the survey research undertaken among the applicants to study at the Poznan University of Economics and the University of Warsaw. Moreover, it seems that even individuals with unprivileged social background do not take student financial aid much into account while making their choices.

Keywords: student financial aid, educational decision-making, socio-economic status, higher education in Poland.

Krzysztof Czarnecki

Doktorant Katedry Pracy i Polityki Społecznej, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Jego zainteresowania naukowe obejmują socjologię i ekonomię edukacji oraz politykę społeczną. Obecnie zajmuje się nierównościami edukacyjnymi i systemami finansowania szkolnictwa wyższego.

Tomasz Zajęc

Doktor socjologii, zatrudniony w Pracowni Ewaluacji Jakości Kształcenia Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmuje się socjologią edukacji, w szczególności decyzjami edukacyjnymi na poziomie szkolnictwa wyższego.